

(353-359) i stvari i pojmova (361-383), te sadržaj (385-387). Knjiga je popraćena brojnim ilustracijama, tabelarnim pregledima i grafikovima.

Na kraju ovog prikaza monografije o ribarstvu Dalmacije u XVIII. stoljeću možemo istaknuti da je ona predstavljala uspješnu primjenu suvremenih dostignuća prirodnih znanosti na povijesnim izvorima dokumentirane povijesne procese i pojave. Metodološki ispunjavajući najviše kriterije, autor se, unatoč izrazitoj sklonosti i poznavanju problematike ribarstva, nije »izgubio« u suhoparnosti znanstveno-tehnološke analize problema, već je postigao skladan spoj između povijesne građe, historiografije, ekonomskih i prirodnih znanosti. Ovim je djelom hrvatska historiografija dobila djelo koje neće biti zanimljivo samo povjesničarima, već i svima onima koji se bave pomorstvom, ribarstvom ili ekologijom, omogućujući im da mnoge od problema koji u našem ribarstvu nisu do danas iščezli, promatraju i shvate u kontekstu njihovog višestoljetnog povijesnog razvoja.

Lovorka Čoralić

JERZY SKOWRONEK, Z MAGNACKIEGO GNIAZDA DO
NAPOLIŃSKIEGO WYWIADU ALEKSANDER SAPIEHA,
Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1992, str. 344+ilustr.

Knez Aleksander Sapieha (1773-1812) zanimljiva je i zagonetna osoba poljske i europske povijesti s prijelaza iz 18. u 19. stoljeće. Kao putnik i autor putopisa o Istri, Hrvatskom primorju, Dalmaciji, te Bosni i Hercegovini vrlo je zanimljiv i za hrvatsku historiografiju. Njegov je životopis tema najnovije knjige poljskog povjesničara Jerzyja Skowroneka.

U prva dva poglavlja Skowronek je predstavio rod Sapieha, litavske poljske aristokracije, te dao osnovne obavijesti o Aleksandrovim roditeljima, djetinjstvu i školovanju u Francuskoj i na dvoru njegove tetke Ane Jablonowske gdje se kao mladić susretao s poznatim prirodoslovcima i čitajući brojne knjige zavolio prirodne znanosti, posebno geologiju. Potom autor govori o mladalačkim ambicijama, ženidbi, te počecima Sapiéhina bavljenja znanošću i njegovim prvim putovanjima. Godine 1800. Sapieha je postao jedan od tridesetorice prvih članova Društva prijatelja znanosti (Towarzystwo Przyjaciół Nauk) u Varšavi. Slijedećih nekoliko godina aktivno je sudjelovao u radu tog društva, a njegovi su referati prihvaćani s uvažavanjem i pozitivno ocjenjivani. Najveći je interes isprva pokazivao prema geologiji, kemiji i metrologiji, a potom i prema humanističkim znanostima.

Četvrto poglavlje knjige Skowronek je posvetio počecima velike Sapiéhine »pasije«, tj. njegovih putovanja i političke djelatnosti.

Za nas je najzanimljivije peto poglavlje Skowronekove knjige, u kojem autor govori o Sapiéhinim balkanskim doživljajima i opservacijama (str. 92-133). Podrobno je analizirao putopis *Podróże po krajach slowiánskich*, koji je bio objavljen 1811. godine. Sapieha je proputovao hrvatsku obalu i otoke od Istre do Dubrovnika, a prošao je i dio Bosne i Hercegovine.

Njegovo je putovanje izazvalo različita mišljenja u historiografiji, posebno o izvanznanstvenim interesima putnika. Naime, austrijski su agenti u Dubrovniku, gdje je Sapieha proveo nekoliko tjedana, poslali niz izvještaja o njemu smatrajući da je riječ o francuskom političkom agentu kojem znanstveni interesi služe samo za prikriivanje prave djelatnosti. Čak su ga optuživali da organizira transport oružja iz Dalmacije srbijanskim ustanicima. Temeljeći svoja istraživanja Sapiéhina putovanja na tim izvještajima povjesničari Lj. Durković-Jakšić i G. Maver tvrdili su kako je Sapieha radio za Francusku. Skowronek, međutim, odbacuje takve tvrdnje ističući da su austrijski špijunski izvještaji jedini argument njima u prilog, te da su daleko brojniji argumenti koji govore protiv njih: za svoga putovanja po Dalmaciji i Bosni i Hercegovini Sapieha je bio povezan s Czarotorskim i Zamojskim (koji su u ruskoj diplomatskoj službi), u to vrijeme Napoleon još uvijek nije vodio aktivnu balkansku politiku i dr. Također, nema nikakvih arhivskih izvora koji bi potvrdili teze o Sapiéhinu radu za Francuze. S druge strane, Skowronek priznaje da ne zna niti ima li izravnih potvrda kako je Sapieha za svoga putovanja djelovao u korist Rusije, jer nije bio u mogućnosti istraživati u ruskim arhivima. Stoga mu je preostalo jedino da na temelju neizravnih činjenica zaključí kako je logičnija tvrdnja da je Sapieha radio za Ruse, posebno zbog povezanosti s ruskim ministrom vanjskih poslova Adamom Czarotorskim i srdačnih veza koje je Sapieha tijekom puta imao s ruskim poslanicima u Trstu, Rijeci i Dubrovniku. Skowronek ističe da je veza Sapiéhe s ruskim političkim kru-

govima bila slaba i labava, te da se nikako ne može ocijeniti kako je njegovo putovanje imalo bilo kakvu informativno-političku zadaću, nego je da je prije bila riječ o »neslužbenom, diskretnom istraživanju balkanske stvarnosti i stvaranju uvjeta za eventualne političke akcije«.

Putovanje po jadranskom priobalju i dalje u unutrašnjost Osmanskog carstva bio je najvažniji događaj u Sapiehinu životu, ističe Skowronek. U poljskoj je tradiciji to ostalo i jedino takvo putovanje aristokratsko-diletantsko-znanstvenog karaktera, jer su razvojem znanosti i promjenom društvene uloge aristokracije nova putovanja tijekom 19. stoljeća dobila posve drugačiji karakter. Po povratku u Varšavu Sapieha se opet uključio u rad Društva prijatelja znanosti i održao niz predavanja posvećenih slavenskim pitanjima.

Na prijelazu iz 1805. u 1806. godinu Sapieha je počeo mijenjati svoju političku orijentaciju, smatra Skowronek. Sve se čvršće vezivao uz pronapoleonske krugove, te je uskoro postao jedan od najvažnijih poljskih aristokrata koji je surađivao s Francuzima. Ipak, dugo nije mogao dobiti istaknuto mjesto na političkoj sceni, nego se nalazio »u boku Napoleona« kao vrlo važan politički informator. Pri tome se koristio i tuđim znanstvenim i drugim rezultatima.

Najvažniji vlastiti tekst koji je napisao djelujući u francuskoj obavještajnoj službi bio je upravo spomenuti putopis *Podróże po krajach slowiańskich*, a napisao ga je 1810-1811. godine. Analizirajući prilike koje su utjecale na Sapiehu da napiše taj tekst, Skowronek ističe da su - zbog vremena koje je od putovanja do pisanja putopisa prošlo, te zbog novih političkih okolnosti u času pisanja teksta - putnik i putopisac bili zapravo bitno različite osobe. U svakom slučaju, Sapieha je 1810. ili 1811. svakako drugačije gledao na mnoge stvari negoli pet-šest godina ranije.

Posljednje poglavlje Skowronekove knjige govori o posljednje dvije godine Sapiehina života, kad je bio važna politička figura u Litvi koju su Francuzi oslobodili od Rusa i organizirali profrancusku poljsku vladu. Sapieha je isprva organizirao špijunsku mrežu, a potom bio najaktivniji član vlade. Nije imao mnogo uspjeha u svojoj političkoj, a posebno ne u vojnoj djelatnosti, te je izgubivši Napoleonovo povjerenje i nakon brojnih sukoba sa suradnicima, uzeo odmor »da povratu zdravlje«. Nesretnim slučajem je stradao na putu do mjesta u kojem se htio odmorniti: nakon što ga je u jednoj usputnoj stanici ugrizla svinja, dobio je gangrenu. Njegov iscrpljeni i oslabljeni organizam nije to izdržao. Sapieha je preminuo 8. rujna 1812. godine. I njegova je smrt prekrivena velom šutnje, kao i veći dio života, ističe Skowronek. Gotovo da nema vijesti o tome, osim nekoliko izuzetaka.

Knjiga završava pogovorom, kazalima imena osoba i geografsko-etničkih naziva, te nizom fotografija onodobnih portreta, Sapiehinih crteža i drugog slikovnog materijala.

Damir Agičić

DAMIR AGIČIĆ, *TAJNA POLITIKA SRBIJE U XIX. STOLJEĆU*
Zagreb 1994, (147 str.)

Knjiga *Tajna politika Srbije u XIX. stoljeću* mladog autora Damira Agičića, asistenta na Odsijeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, samim naslovom pokazuje da ulazi u red izdanja koja privlače posebnu pažnju temom neposredno vezanom uz trenutak koji živimo. Donekle izmijenjenim magistarskim radom (obranjenim 1992. godine) autor je prvi cjelovito prikazao tajnu politiku, koju mala kneževina, podložna još uvijek Turskoj, počinje graditi sredinom prošlog stoljeća, pripremajući temelje buduće, samostalne slavenske države, koja bi trebala nastati okupljanjem drugih naroda oko Srbije.

Nakon što je u kratkim potezima ocrtao političke i društvene prilike u Srbiji u vrijeme ustavobranitelja (1842-58), autor je posvetio posebnu pažnju analizi ključnog političkog spisa tog vremena, temeljnom nacrtu kojeg će srpska politika slijediti do danas, poznatom *Načertaniju* Ilije Garašanina (1844). Autor ga ocjenjuje kao presudan zaokret u srpskoj politici, promoviran od grupe, koja je u krajnjoj liniji dugovala lojalnost Porti, čijom se podrškom održala na vlasti (uključujući i kneza Aleksandra Karađorđevića). Tajni je plan dobio dodatni poticaj epizodom Vojvodine Srpske tijekom revolucionarnih previranja 1848-49, koja iako neuspješna, označava prvi prelaz srbijanske politike izvan nacionalnih granica.

Garašaninova profrancuska orijentacija, te veze s antiruski raspoloženim poljskim emigrantskim krugovima oko kneza Czartoryskoga, utjelovljeni u južnoslavenskom planu Františka Zacha, pružili su idejno polazište Garašaninovom velokosrpskom nacrtu. Izloživši pristup pojedinih povjesničara ovoj temi, te posebno nekritičnost međuratne srp-

UDK 949.75

ISSN 0353-295X

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

R A D O V I

27

U SPOMEN
JOSIPU LUČIĆU

UDK 949.75

ISSN 0353-295X

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

R A D O V I

27

Z A G R E B

1994.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI KOLEGIJ:

Ivo GOLDSTEIN, Dragutin PAVLIČEVIĆ, Mario STRECHA

IZVRŠNI UREDNIK:

Mario STRECHA

PRIPREMA ZA TISAK:

Hrvoje STANČIĆ

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Zagreb, Krčka ul. 1

Časopis izlazi jednom godišnje.

Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti i tehnologije.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu fizičku i tehničku kulturu R Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije R Hrvatske pod br. UP-547/2-84-1984.